

שבכוורת, ולא דוקא באותן שתי חלות, ואף על פי כן סוברת הברייתא שאין הדבש שבה מקבל טומאה.

טעם הדבר שאין הדבש מקבל טומאה, כי ברייתא זו כדברי רבי אליעזר היא, (23) האומר: דבש בכוורתו יש לו דין של "מחובר לקרקע", וכל מאכל שהוא "מחובר לקרקע", אין לו תורת אוכל ואינו מקבל טומאה.

הן לעניין קניינים, שהיא נקנית בכסף ובשטר ובחזקה כקרקע, ואפשר לקנות מטלטלין אחרים אגב קניית הכוורת, כקרקע. (2)

וכמו כן, הרי היא כקרקע לענין שכותבין עליה פרוזבול. (3)

אדעתין שם שטעמו של רבי אליעזר משום דתלוש ולבסוף חיברו הוי מחובר, אך למסקנה שרבי אליעזר למד את דינו מקרא ד"יערת הדבש", מיירי אפילו בכוורת שאינה מחוברת ממש לקרקע — על פי רשב"ם שם ורבי עקיבא איגר סוף שביעית, ראה שם וב"כועז" אות ג.

2. כמו ששינונו בקידושין כו א לענין קרקע.

3. מדין תורה שביעית משמטת כל חוב, וחששו חכמים שמא לא ירצו המלוים להלוות, על כן תיקנו חכמים שימסור המלוה את חובו לבית דין כדי שלא יהיה חובו נשטט, וזהו גופו של שטר הפרוזבול: מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי אצל פלוני שאגבנו כל זמן שארצה, והדיינים חותמים למטה או העדים.

אין כותבים פרוזבול אלא אם כן יש ללוה קרקע, וכוורת אף היא כקרקע נחשבת, ואם יש ללוה כוורת, אפשר לכתוב פרוזבול עבור הלואתו של לווה זה.

והא דאיצטריך למיתני כותבים עליו פרוזבול אף דכבר תנא דהרי היא כקרקע, יש לומר: סלקא דעתך אמינא לא סמכא דעתיה דמלוה מאחר שהיא מטלטלת, אי נמי אשמועינן אף שאין הכוורת ללוה כי אם הדבש, כותבין עליו פרוזבול — "תוספות יום טוב".

החלות החיצוניות שבכוורת. וראה בתוספתא [פרק ד הלכה ח] לענין משנתינו, שהלוקח חלות דבש מניח שתי חלות, ופירשה התוספתא שאם יש שם הרבה חלות, הרי הוא מניח את החיצוניות שבהן.

ומה שהוצרך הרשב"ם כאן לדברי התוספתא, הוא מפאת לשונו של אביי: אותן שתי חלות, משמע שהן חלות מסוימות. ולפי מה שכתבו הראשונים שאף לדברי רשב"ם אי אפשר להפקיע תורת אוכל מן הדבש על ידי יחודן לדבורים, יש לומר: על אותן שתי חלות שעומדות מתחילה לצורך הדבורים, נאמר שאין להם דין אוכל [ראה עוד ברשב"א], אבל על שאר חלות, אף אם ייחד אותן למאכל הדבורים, אין בכך הפקעה מתורת מאכל אדם.

23. כתב הרשב"ם: רבא העדיף להעמיד ברייתא זו כדעת היחיד — רבי אליעזר, מאשר לפרש אותה באותן שתי חלות, כי סתם דבש לא משמע ליה שתי חלות אלא כל דבש של כוורת.

1. הרשב"ם [לעיל סה ב. סו א] פירש משנה זו בכוורת המחוברת לקרקע בטיט, שעל ידי חיבורה בטיט יצאה הכוורת מתורת כלי, לדעת רבי אליעזר. ותוספות שם [סו א ד"ה ומקבלת] כתבו שהכוורת אינה מחוברת. ולא נחלקו הרשב"ם והתוספות אלא לפי מאי דסליק

והרודה דבש ממנה, מן הכוורת, כשהיא במקומה – מקום גידולו ויצירתו של הדבש בשבת, חייב הטאת כתולש דבר הצומח מן הקרקע.⁽⁶⁾

וחכמים חולקים ואומרים: אין כותבין עליה

וכמו כן, הרי היא כקרקע, לענין שאינה מקבלת טומאה במקומה.⁽⁴⁾

ואף הדבש שבתוכה, אינו מקבל טומאה, היות והוא בטל אל הכוורת.⁽⁵⁾

היא תרומה כשהיתה וזר האוכלה חייב מיתה. [ואף בעודה מחוברת לא פקע איסורה, והאוכלה אינו פטור אלא משום דבטלה דעתו ולא היא "אכילה"]. דלא פקע שם אוכל במה שהושרש ונתחבר לקרקע [וכן משמע בנדרים עו א], אלא, גזירת הכתוב היא שאין טומאה במחובר לקרקע, דיליף בתורת כהנים [שמיני פרק יא הלכה ב] מקרא ד"כל זרע זרוע אשר יזרע טהור הוא". [וראה חולין קיח א: פירות שלא הוכשרו כתנור שלא נגמרה מלאכתו דמי, ושם לג א כתב רש"י בד"ה הוכשרו ד"הכשר זרעים" נותן שם אוכל לגבי טומאה, וראה עוד בדברי רש"י ורמב"ן ויקרא יא לז].

וב"קהילות יעקב" [טהרות סימן מ ד"ה ונראה] כתב: מהא דדבש אינו מקבל טומאה היות ודינו כקרקע משמע שגם דבר שיש לו שם אוכל אינו מקבל טומאה מצד שהוא מחובר לקרקע, דהא רבי אליעזר לא חולק על רבנן במציאות אם הדבש הוא אוכל או לא, אמנם יש לדחות דזה ילפינן מקרא ד"יערת דבש" שדינו כמחובר ממש, ומחובר ממש הא אינו אוכל במציאות, וכן משמע לכאורה מפירוש רשב"ם ד"ה הרי היא. וראה עוד ב"מרומי שדה".

6. כתב ב"אילת השחר": בדבר אברהם [חלק א סימן כה] האריך להוכיח דהבבלי סובר שיסוד מלאכת תולש וקוצר בשבת אינו תלוי בהפסק היניקה, והגאון ר' יצחק יעקב מפונוביז' נטה דעתו דתלוי בהפסק היניקה. והנה ממה דילפינן דחייב הרודה דבש משום תולש יש להוכיח דחייב תולש אינו משום

4. הרשב"ם לעיל כתב: במקומה, כשהיא מחוברת לקרקע. ותוספות שם כתבו שאף על פי שאינה מחוברת מכל מקום יש לה דין של קרקע, ואף כשטלטלה למקום אחר, ומכל מקום מדרבנן גזרו בה טומאה שלא במקומה, כשאר כלים שבבית.

ולדברי התוספות עיקר דיני כוורת נאמרו אף כאשר העבירוה ממקום למקום, אלא שהחמירו בה חכמים, להחשיבה כתלוש כשהיא שלא במקומה, גזירה דלמא אתי לאחלופי בשאר כלים שבבית אבל הרשב"ם כתב אף למסקנה, שהלימוד מיערת הדבש הוא כאשר הדבש במקום גידולו.

5. כתב הרשב"ם [לעיל סו א]: ואינה מקבלת טומאה, זו הכוורת במקומה, דכיון דמחוברת היא לקרקע יצאה מתורת כלי, וגם הדבש שבתוכה אינו מקבל טומאה דבטל לגבי כוורת. ובסוגיין כתב הרשב"ם: אפילו אם חישב עליה לא הוי מאכל לקבל טומאה כדנפקא לן מ"יערת הדבש".

ובתרומות פרק ט משנה ז תנן: שתילי תרומה שנטמאו ושחלקן טהרו מלטמא. ופירש רש"י בפסחים לד א: טהרו מלטמא אחרים שחיבורן לקרקע בטלן מתורת אוכל. וכן כתב הר"ש בתרומות.

משמע, שחיבור לקרקע מפקיע שם אוכל [ושם כלי] ועל כן אין שייך בהם טומאה.

וב"קובץ שיעורים" [פסחים אות קנו] תמה: הרי במנחות ע א [וברמב"ם תרומות יא כו] מבואר שתרומה ששתלה וחזרה ונתלשה הרי

פרובול,

ואינה נחשבת כקרקע לענין קניינים.

ומקבלת היא טומאה במקומה כשאר כל הכלים.

וכן הדבש שבה אינו נחשב כמחובר, וראוי הוא לקבל טומאה.

והרודה ממנה דבש בשבת, אינו נחשב כתולש מן הקרקע ופטור הוא מחטאת.⁽⁷⁾

ואמר רבי אלעזר:⁽⁸⁾ מאי טעמא דרבי אליעזר האומר: כוורת הדבש נחשבת במחובר לקרקע?

דכתיב [שמואל א יד כה, כז]: "וכל הארץ באו ביער, ויהי דבש על פני השדה. ויונתן... וישלח את קצה המטה אשר בידו ויטבול אותה ביערת הדבש".

וכי מה ענין היער אצל הטבלת קצה המטה בדבש?! היה לו לומר: ויטבול אותה בצפיחית הדבש, ומדוע קראו הכתוב "יערת הדבש"?⁽⁹⁾

אלא, בא הכתוב לומר לך: דבש הרי הוא כיער.

מה יער התולש ממנו, מעציו, בשבת, חייב חטאת, משום קוצר.

אף דבש, הרודה ממנו בשבת כשהוא במקום גידולו של הדבש,⁽¹⁰⁾ חייב חטאת, כי יש לדבש ולכוורתו דין של מחובר לקרקע.⁽¹¹⁾

וברייתא דלעיל האומרת: דבש בכוורת אינו לא אוכל ולא משקה, כדברי רבי אליעזר היא.

כי רבי אליעזר אומר: הרי היא כקרקע, והדבש שבה הרי הוא כיערת הדבש, ואין לו

9. על פי פירוש רבינו גרשום סו א, פ ב.

10. רשב"ם סו א, ראה לעיל הערה 4 בשם התוספות.

11. [מבואר בשמועתינו שרבי אליעזר מחייב להקריב קרבן חטאת מכח דרשא מ"דברי קבלה", וצריך לומר שכך נתקבלה הלכה למשה מסיני, ובשמואל נסמכה הלכה זו על המקרא (כמו שאמרו בזבחים יח ב על בגדי כהונה וכהן ערל), ואף על פי שאין עונשים על עבירה שאיסורה התקבל בהלכה למשה מסיני, צריך לומר שהיות וההלכה באה רק להקיש את איסור יער אל דבש, הרי דין דבש נכלל בדין שנאמר בתורה לענין מלאכה שבת. (ראה כעין זה בחידושי רבינו חיים הלוי מאכלות אסורות פרק י הלכה טו.)

דמפסיק היניקה, דהא אף על פי שנתחדש מגזירת הכתוב שהדבר נחשב כמחובר כאשר הוא במקום שבו נתהווה כמבואר ברשב"ם לעיל סו א, מכל מקום הא ודאי אין כאן הפסקת יניקה, ואיך שייך לחייבו, דהא אף שיש לו דין של יער, מכל מקום גם ביער אינו חייב אלא אם כן מפסיק את היניקה. [ואולי יש לדחות דמההיקש ליער למדנו שיש חיוב בדבר, אף על פי שאין כאן הפסק יניקה, דאם אינו חייב מה בא ההיקש ללמדינו].

7. מכל מקום איסור דרבנן יש בדבר — שבת צה א.

8. ממה שהוצרכה הגמרא להביא את דברי רבי אלעזר, משמע שולוא הסברו של רבי אלעזר אין מקום לדברי רבא.

"תורת אוכל" לקבל טומאה. (12)

מיתבי מברייתא, על דברי רב כהנא האומר דבש בכורות יש לו דין מאכל, לשיטת רבא שאינו מפרש את הברייתא דלעיל באותן שתי חלות, אלא בכל דבש:

דבש הזב מכורתו, אינו נחשב לא כאוכל ולא כמשקה ואינו מקבל טומאה.

ובשלמא לדברי **אביי**, ניהא, היות ויש לפרש אף ברייתא זו באותן שתי חלות שייחדו אותם למאכל הדבורים, על כן, אף על פי שדבש זה זב מן הכורות, אין לו תורת מאכל אדם עד שיחשוב עליו למאכל או למשקה.

אלא לרבא, הרי לדעתו, אין לפרש "סתם דבש" שבברייתא באותן שתי חלות, אלא בכל הדבש שבכורות.

אם כן **קשיא**: מדוע אין הדבש מקבל טומאה אחרי שהוא זב מן הכורות!?

בשלמא כאשר הדבש עדיין בכורות, יש

לומר שאין לה תורת אוכל, לדברי רבי אליעזר, היות ולמדנו מן המקרא שדבש נחשב "מחובר" כיער.

אך כאשר זב הדבש מן הכורות, שוב אינו "מחובר", אפילו לדעת רבי אליעזר, ומדוע אינו מקבל טומאה!?

אמר, תירץ, **רב זביד**: הכא במאי עסקינן, כגון שמן הכורות זב הדבש על גבי כלי מאוס, ואינו ראוי לאכילת אדם, מחמת מיאוס.

וברייתא זו כדברי רבי אליעזר היא, האומר דבש בכורות אין לו "תורת אוכל", והיות שאף עתה אין הדבש ראוי למאכל אדם, מחמת מאיסות הכלי, על כן אין הדבש מקבל טומאה.

רב אחא בר יעקב אמר: לא מדובר בברייתא באופן שזב על גבי כלי מאוס, כי דבש שזב על גבי כלי מאוס נחשב אוכל. (13)

אלא, הכא במאי עסקינן, כגון שזב על גבי

לו מעיקרא, מועילה שלא יפקע ממנו דין קבלת טומאה.

וכתב הרשב"ם: הלכך, לדברי רבי אליעזר, צריך הדבש מחשבה; כלומר, אף לדעת רבי אליעזר אם יחשוב על הדבש להדיא שהוא רוצה לאכלו או לשתותו, תרד לדבש תורת מאכל אדם והוא יקבל טומאה.

13. אם הדבש לא נפגם בטעם או בריח מחמת הכלי, שייך לאספו ולתת אותו לאכילת אדם. [ראה חולין עא ב שאם בלע אדם חתיכה קטנה ולא לעסה ושוב הקיאה, הרי היא נחשבה ראויה למאכל אדם, היות ואדם שאינו יודע שחתיכה זו כבר נבלעה והקיאה, אינו מואס בה].

12. רשב"ם. ולדברי חכמים, היות ומעיקרא היה לדבש "תורת אוכל", לא פקע ממנו דין קבלת טומאה, אף על פי שאינו ראוי עכשיו אלא למאכל בהמה. [וכפי שהובא בהערות לעיל עמוד א על פי הרבה ראשונים שמאכל הראוי לאדם אינו יוצא מידי קבלת טומאה, עד שיפסל ממאכל כלב, וראה מה שהובא שם שהרמב"ם חולק].

וכתב ה"חזון איש" [טבול יום ד יא]: אף על פי שמתחילה היה לדבש שם של אוכל, ועתה יש לו שם משקה [שהרי משעה שזב מן הכורות חל עליו שם משקה, כפי שנתבאר בהערות סוף עמוד א], מכל מקום תורת מאכל אדם שהיתה

אם יחזור בו ויחשוב עליהן למאכל או למשקה, יחול בהן דין אוכלין ומשקין.

אלא לרבא, הרי לדעתו, אין לפרש "סתם דבש" שהוזכר בברייתא באותן שתי חלות, אלא בכל הדבש שבכוורת.

וממה נפשך **קשיא**: אם ברייתא זו כדברי רבי אליעזר היא שנויה, איך מועילה מחשבה לאכילה או לשתייה לתת תורת קבלת טומאה לדבש שבכוורת? הרי דבש בכוורתו "מחובר" הוא, והרי פירות מחוברים אינם מקבלים טומאה אפילו אם חשב עליהם לאכילה!?

ואם ברייתא זו שנויה כדברי חכמים, הרי גם בלא "מחשבה" יש לדבש תורת אוכל, לדברי רב כהנא, ומדוע שנינו שהדבש בכוורת אינו לא אוכל ולא משקה!?

אמר, יתרון, **לך רבא**: ברייתא זו כדעת רבי אליעזר היא שנויה, ו**תריין הכי**, כך תפרש את הברייתא:

דבש בכוורתו אינו לא "אוכל" ולא "משקה"; על כן, **חישב עליו לאכילה** —

קשקשין, קיסמים דקים, שאין הדבש ראוי לאספו משם, על כן אין לו תורת אוכל ואינו מקבל טומאה.⁽¹⁴⁾

מיתבי מברייתא, על דברי רב כהנא האומר דבש בכוורת יש לו דין מאכל, לשיטת רבא שאינו מפרש את הברייתא באותן שתי חלות, אלא בכל דבש:

דבש בכוורתו אינו נחשב לא כאוכל ולא כמשקה.

חישב עליו לאכילה, הרי הוא מטמא טומאת אוכלין, אף בשעה שהדבש עדיין בכוורת.

חישב עליו **למשקין**, הרי הוא מטמא טומאת משקין, אף בשעה שהדבש עדין בכוורת.⁽¹⁵⁾

ובשלמא לאביי, ניהא ברייתא זו, כי יש לומר: אכן, דבש בכוורת אינו יוצא מידי מאכל לעולם, כדברי רב כהנא, והכא במאי עסקינן, באותן שתי חלות המיוחדות למאכל הדבורים.

לפיכך, כל עוד עומדות חלות אלו למאכל הדבורים, אין להם תורת מאכל אדם, אבל

לדבש "תורת אוכל", שאינו מקבל טומאה עד שיוכשר באחד משבעה משקין, ושיעורו לטמא אחרים — כביצה.

ואם חשב לשתות את הדבש [כדרך שתייה בכוס, או דרך טיבול] — יש לדבש "תורת משקה" שאם נגעה בו טומאה, הרי הוא טמא אף בלא שקדם לכך "הכשר משקין", ושיעורו לטמא אחרים — רביעית. [ואם נגע במשקה "ראשון לטומאה" גורו חכמים שהמשקה יהיה ראשון לטומאה (פרה פרק ח משנה ז), אבל

14. [כאן לא כתב רשב"ם שצריך להעמיד את הברייתא כדברי רבי אליעזר, אך מסתבר שעדיין ראוי הדבש שילקנו אותו בעלי חיים, אם כן, לדברי חכמים יתכן שעדיין הוא מקבל טומאה. ואם מדובר באופן שעל ידי טירחא מרובה אפשר לקנח את הדבש ולאספו, יש לומר שאף לדעת רבי אליעזר תועיל בו מחשבה לאכילת אדם].

15. כלומר, אם חשב לאכול את הדבש — יש

להשאיר לעצמו את עיקר האילן, כדי שיחזור ויצמח מחדש.

על כן, מגביה הלוקח מן הקרקע טפה, ושם קוצץ הוא את האילן.

ואם לקח מחבירו בתולת השקמה, (18) שקמה שלא נקצצה מעולם, (19) עליו להגביה מן הקרקע שלשה טפחים, ושם יוכל הלוקח לקצוץ את השקמה הזו.

ואם לקח מחבירו סדן השקמה, שקמה שכבר נקצצה פעם אחרת וגדלה מחדש, די לו שיגביה מן הקרקע שני טפחים. (20)

אינו מטמא טומאת אוכלין, ואם חישוב עליו למשקין — אינו מטמא טומאת משקין. (16)

ומסקינן: תניא בברייתא כוותיה דרב כהנא: דבש בכורתו מטמא טומאת אוכלין אף שלא במחשבה.

שנינו במשנה: הלוקח מחבירו זיתים לקוץ מניח שתי גרופיות.

תנו רבנן: הלוקח אילן (17) מחבירו על מנת לקוץ ממנו, ולהשתמש במה שקצץ, אינו רשאי לעקור את האילן, ואף לא לקצוץ אותו סמוך לקרקע, כי דעת המוכר היתה

אוכל שנגע ב"ראשון לטומאה", הרי האוכל "שני לטומאה".

16. כתבו התוספות: אינו מגיה את הברייתא, לשנות "אינו מטמא" במקום "מטמא", אלא הכי קאמר: דבש בכורתו אינו לא מאכל, לענין זה שאם חישוב עליו לאכילה יהא מטמא טומאת אוכלין, ולא משקה, לענין זה שאם חישוב עליו לשתייה יהא מטמא טומאת משקין.

17. שאר אילן — רבינו גרשום, כלומר לאפוקי זית ואותם אילנות שהוזכרו להלן, בהם שיערו חכמים, שיעור אחר, כדי שיוכל האילן לחזור ולצמוח.

18. שקמה מין ארז הוא, ראה בפירוש רבינו גרשום סח ב, סט ב [ושם ברשב"ם] ובברכות מ ב אמרו דהוא תאיני דולבא — תאינה המורכבת בעץ ערמון — ר"ש דמאי פרק א משנה א. [ראה עוד שם בפירוש הרמב"ם ומהר"י בן מלכי צדק].

19. א. רשב"ם. ולעיל סח ב כתב רשב"ם: בתולת השקמה — בבחרותה, קודם שנחתכו ענפיה, אבל כשמזקין וגדל הרבה קוצצין הענפים ובאים אחרים במקומן. ומבואר שם

ש"סדן השקמה" חשוב כמו שדה בפני עצמה. ב. ורבינו גרשום כתב: בתולת השקמה —

אם מכר לו לקצוץ ענפיה מיכן ומיכן, ולא הסדן עצמו, מגביה ג טפחים וקוצץ כל הענפים הקטנים שהם משלשה טפחים ולמעלה מן הארץ, ולא אותן הענפים שבתוך ג טפחים סמוך לארץ, שקשה לאילן אם קוצצן.

וסדן השקמה אם קנהו לקוץ, לפי שחזקה היא וכבר השרישה יפה בארץ, מגביה ב טפחים וקוצץ הכל הסדן עצמו לפי שמאותן ב טפחים יכול להחליף.

נמצא לפי הרשב"ם — שקמה שלא נקצצה מעולם קרויה "בתולת השקמה" ואם נקצצה היא קרויה "סדן השקמה". ולפי רבינו גרשום — יש שני שלבים בגידולה של השקמה, קודם שהשרישה השקמה יפה היא קרויה "בתולת השקמה" ואינו מוכר אלא את ענפיה העליונים, ואם השרישה יפה בקרקע הרי זה "סדן השקמה" ורשאי הלוקח לקצוץ אפילו את הסדן עצמו. [בפירוש רבינו גרשום סח ב משמע כפירוש רשב"ם].

20. כתב הרמב"ם [מכירה כג טו]: הלוקח זיתים מחבירו לקוץ מניח מן האילן סמוך לארץ שתי

לא תזמור".

"זימור" שאסרה תורה הוא חיתוך הענפים היבשים של הגפן, ומטרתו – שתצמח הגפן ביתר שאת, על ידי סילוק ענפים אלו.

וכשם שזימור ענפי הגפן היבשים נאסר בשביעית, כך נאסר בכל אילן לחתוך את ענפיו כדי שיגדל יותר.

ב. לא נאסרה בשביעית אלא עבודה שמשביחה את האילן ומחזקת אותו, אבל מלאכה שמעמידה את האילן, שלא יתקלקל מכמות שהוא – מותרת.

שינינו במסכת שביעית [פרק ד משנה ה]: **אין קוצצין בתולת השקמה בשביעית**, באופן שתגדל השקמה יותר ממה שהיתה בתחילה, **מפני שהיא**, קציצה זו, **עבודה שנאסרה** בשביעית.⁽²²⁾

וכן **בקנים ובגפנים**, אם מכר לו קנים או גפנים, הרי הוא **קוצץ מן הפקק**⁽²¹⁾ ולמעלה.

אבל **בדקלים ובארזים חופר הלוקח ומשרש**, עוקר אותם מן השורש, **לפי שאין גזע מחליף**, חוזר וצומח אחרי שנקצץ בראשו, ובודאי היתה דעת המוכר למכור לו את כל העץ.

ומקשינו: וכי אטו כדי שתחזור **בתולת השקמה ותצמח**, **שלשה טפחים בעינין**!?

ורמינהו, הרי מן המשנה בשביעית משמע שאף בפחות משלשה טפחים חוזרת בתולת השקמה לצמח?!?

א. נאמר בתורה [ויקרא כה ג ד]: "שש שנים תזרע שדך, ושש שנים תזמור כרמך, ואספת את תבואתה. ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה", שדך לא תזרע וכרמך

את כל הענפים, ואפילו אם רוצה הוא לקצצם בחינם, אין המוכר יכול למונעו. ועוד, דכמה פקקים יש בגפן; כל אדם אינו רשאי לקצוץ אלא מן העליון והלוקח רשאי לקצוץ מן התחתון [וכן כתב בפירוש רש"י בתענית כה ב]. וכתב בסמ"ע [רטז מב] שאת הפקק עצמו ישאיר למוכר ולא יקצוץ אלא ממנו ולמעלה.

22. בדעת תנא קמא כתב רשב"ם דמשלשה ולמעלה אסור. ומשמע דבפחות משלשה שרי לקצוץ לדעת תנא קמא.

והנה בעלמא קיימא לן כחכמים נגד רבי יהודה, אך הרמב"ם [שביעית א כא כב] פסק כרבי יהודה, וכתב ה"כסף משנה" שרבי יהודה לא בא לחלוק אלא לפרש, אמנם בתוספות יום טוב כתב: לעולם תנא קמא פליג על רבי יהודה, ואף על פי כן הלכה כרבי יהודה, היות וסתם

גרופיות וקוצץ, לקח בתולת שקמה מגביה שלשה טפחים וקוצץ, סדן של שקמה שני טפחים כו'. וכתב ב"כסף משנה": שתי גרופיות כלומר שני אגרופין, ולא עירב זיתים בהדי סדן דהוי נמי טפחים משום דבשקמה איבעי ליה לפלוגי בין בתולה לסדן.

21. פקק הוא קשר – רש"י בבא קמא פב א. [משם צומחים אמירים ונצרים – על פי פירוש רבינו חננאל פסחים עד א].

והקשו התוספות: הרי כל אדם רשאי לקטום ענפים מן האילן כדי ליטע נטיעה או להרכיב את הענף, והיינו מן הפקק ולמעלה [בגפן] כדאמרינן בבבא קמא פב א, ואיזו תוספת זכות יש ללוקח גפן על מנת לקצוץ את ענפיה!?

ותירצו: כל אדם אינו רשאי לקצוץ אלא בשביל נטיעה [ולא כל ענף הוא רשאי לקצוץ כדאיתא בבבא קמא] אבל הלוקח רשאי לקצוץ

רבי יהודה אומר: כדרכו, (23) אסור לקצוץ, מפני שהיא משיבחה.

אלא מגביה עשרה טפחים מן הקרקע וקוצץ, כי קציצה זו מכחישה את האילן ומזיקה אותו. (24)

או, גומם וחותר את האילן מעם הארץ, סמוך לקרקע, כי כאשר גומם הוא מעם הארץ, קשה הדבר לאילן ואינו משיבחו.

ומדייקת הגמרא: מעם הארץ דווקא, הוא דקשי, מזיק, לאילן, הא אידך, אם הרחיק מעט מן הקרקע (25) וקצץ מעלי לה, להשיב את האילן.

ועל כן אמר רבי יהודה: בשביעית אסור לקצוץ את בתולת השקמה בהרחקה מועטת מן הקרקע, כי הקציצה משיבחה את האילן, ועבודה זו אסורה בשביעית.

ורק מעם הארץ יכול הוא לגמום ולחתוך את השקמה, כי קציצה זו מקלקלת את האילן.

ותיקשי: מדוע מחוייב הלוקח להגביה שלשה טפחים מן הקרקע, הרי די בהרחקה מועטת כדי שהשקמה תשיב ואל תתקלקל!?

אמר, תירץ, אביי: המגביה שלשה טפחים מן הקרקע וקוצץ, בודאי מעלי לה, לשקמה.

ואם קצץ מעם הארץ וסמוך לקרקע, — בודאי קשי לה.

מכאן ואילך, אם הרחיק מעט מן הקרקע, אבל לא הגביה שלשה טפחים, לא מקשי קשי לה בודאות, ולא עלויי מעלי בודאות, אלא ספק הוא, כי לפעמים הקציצה הזו מקלקלת ופוגעת באילן, ולפעמים היא מועילה לו. (26)

לפיכך, גבי שביעית שאסור לזמור אילן כדי שיבריא וישיבחו, עבדינן מידי דודאי קשי לה, שאנו בטוחים שלא ישיבחו האילן בזמור זה, היות שעלינו להחמיר בספק

דמי, אבל פחות משלשה לכולי עלמא שרי. וזה דלא כהבבלי.

24. רשב"ם. [וכן דעת הר"י מיגאש]. ובפירוש רבינו גרשום כתב: אין מועיל כלום לאילן.

25. בפירוש רבינו גרשום כתב: אבל אי עביד לה באידך גיסא — שמגביה ב טפחים וקוצץ, מעלי לה.

26. על פי רשב"ם ותוספות. והר"י מיגאש כתב שלא הותר בשביעית אלא באופן שקשה לאילן, וכן למעלה מעשרה טפי מקשה קשי לה, וכשאינו מועיל ולא מזיק — אסור, גזירה היכא דקשי אטו היכא דמעלי — רמב"ן.

סוגיא דבבא בתרא פריך מדברי רבי יהודה. [שהרי לדעת חכמים בין בשביעית בין במקח וממכר השיעור הוא שלשה טפחים].

והרמב"ן כתב שלדעת חכמים אסור לקצוץ בשביעית אפילו מעם הארץ, גזירה היכא דקשי לה אטו היכא דמעלי.

23. בפשוטו, "כדרכו", היינו עד עשרה טפחים, וכן משמע ברשב"ם, וכן כתב ב"תפארת ישראל" [שביעית ד אות כח]. וב"מלאכת שלמה" הביא מן הירושלמי דהא דפליגי רבי יהודה ורבנן אינו בגומם מעם הארץ, אלא משלשה טפחים עד תשעה הוא דפליגי, דרבי יהודה שרי עד עשרה, ועשרה אסור, דדרך לקצוץ הבתולה בעשרה טפחים, ורבנן סברי דמשלשה עד תשעה כעשרה

איסור תורה. (27)

אבל גבי מקח וממכר דעת המוכר לשייר לעצמו כדי צורך קיום האילן בודאות, (28) על כן עבדינו מידי דודאי מעלי לה — מגביה מן הקרקע שלשה טפחים וקוצץ.

שנינו בכרייתא לעיל: בדקלים ובארזים, חופר ומשרש, לפי שאין גזען מחליף, אף אם יניח מהם חוץ לקרקע, היות והם נקצצו בראשם.

ותמהינן: וכי ארז אין גזעו מחליף?!

והא דריש רבי חייא בר לולייני:

תמר הוא אילן שעושה פירות, ואם נקצץ בראשו שוב אין גזעו מחליף.

ארז הוא אילן שאינו עושה פירות, אבל אם נקצץ בראשו — גזעו מחליף.

מאי דכתיב [תהילים צב יג]: "צדיק בתמר יפרח, כארז בלבנון ישגה"?

אם תשאל: אם נאמר בפסוק שהצדיק הוקש לתמר, למה נאמר ארז, איך יתכן להקיש את הצדיק לארז, ואם נאמר ארז למה נאמר תמר, הרי אינם שוים זה לזה?!

תשובתך: אילו נאמר ארז ולא נאמר תמר, אם היה הצדיק נמשל לארז ולא לתמר, הייתי אומר: מזה ארז, אין עושה פירות, אף הצדיק חס ושלום אין עושה פירות ואין לו שכר לעולם הבא. (29)

לכך נאמר תמר, לומר לך: מה תמר עושה פירות, אף הצדיק עושה פירות.

ואם נאמר תמר ולא נאמר ארז, אם היה הצדיק נמשל לתמר ולא לארז, הייתי אומר: מזה תמר אין גזעו מחליף, אף צדיק חס

מעלליו, לכך נאמר תמר, כדכתיב נמי קרא אחרנא [ישעיה ג י]: "אמרו צדיק כי טוב, כי פרי מעלליהם יאכלו", וכוונתו למה שאמרו בקידושין מ א שאדם העושה מעשה טוב יש למעשיו קרן ופירות, הפירות הוא אוכל בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא.

וראה שם שפירשו מקרא זה במי שהוא טוב לשמים וטוב לבריות. וזה לשון הרא"ש [פאה א א אות ג]: שכר המפורש בהן הן הפירות, מה שאין כן בשאר המצות אמרינן: היום לעשותם ולא היום ליטול שכרם, אלא לעולם הבא.

ובגמרא [קידושין שם] פרכינן: בשילוח הקן נמי כתיב למען ייטב לך והארכת ימים [הרי שזוכה בין בעולם הזה ובין בעולם הבא]?! ומפיק מהך קרא: "אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו", וכי יש צדיק טוב ויש צדיק שאינו טוב?! אלא טוב לשמים וטוב לבריות זהו

27. ראה "חזון איש" שביעית יט יד שכשקוצץ שלא בסמוך לארץ מוכח שמקפיד לקיימה וחס עליה לכן אסרו. וראה ב"אילת השחר" שלדבריו הוי ודאי איסור דרבנן של נראה כרוצה לתועלת האילן.

28. רשב"ם. לפי זה מה שעליו להגביה שלשה מן הקרקע הוא בתורת ודאי, כי המוכר לא התכוין למכור, אלא מה שבודאי לא יזיק לאילן, אמנם ברשב"א כתב דהוא רק משום דהמוציא מחבירו עליו הראיה — "אילת השחר".

29. רבינו גרשום ורש"י תענית כה ב. וברשב"ם כאן פירש: שאוכל צדקותיו בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא — כעין פירוש רבינו גרשום ורש"י.

ועוד פירש: שאין מאכילים אותו פרי

דאמר רבה בר רב הונא: אמרי בי רב: (32) עשרה מיני ארזים הן, שנאמר [ישעיה מא יט]: "אתן במדבר ארז שיטה והדס ועין שמו, אשים בערבה ברוש תדהר ותאשור יחדו". ומפרש לה ואזיל.

א. "ארז" שאמר הכתוב, היינו העץ שנקרא בארמית ארזא.

ב. "שיטה" שאמר הכתוב, נקרא בארמית תורניתא.

ג. "הדס" שאמר הכתוב, הוא הנקרא אסא.

ד. "עין שמו" שאמר הכתוב, הוא הנקרא אפרסמא.

ה. "ברוש" שאמר הכתוב, הוא הנקרא

ושלום אין גזעו מחליף, לא יהיה לו בן שימלא את מקומו אחרי מותו. (30)

לכך נאמר ארז, לומר לך: מה ארז גזעו מחליף, אף הצדיק יוליד בן כמותו, שימלא את מקומו.

הרי למדנו ממירא דרבי חייא בר לולייני שארז הוא אילן שגזעו מחליף, ותיקשי: מדוע שנינו: בארזים חופר ומשרש מפני שאין גזעו מחליף?!?

ומשנינו: אלא הכא במאי עסקינן, מה שדרש רבי חייא בשאר מיני ארזים שגזען מחליף, והברייתא דלעיל עוסקת בסתם ארז שאין גזעו מחליף. (31)

כדאמר רבה בר רב הונא שישנם כמה וכמה מיני ארזים.

משביח אותם, ראה "שערי תשובה" (ב ה) ממדרש תהילים: אלמלא נפלתי לא קמתין. ורש"י בתענית כתב: אין גזעו מחליף — אינו בתחיית המתים. ולדבריו, הן עניין גזעו מחליף, והן ענין עושה פירות, קאי אלעתיד לבא; גזעו מחליף — גופו ונשמתו שנפרדו זה מזה במותו מתאחדים מחדש ליאור באור החיים. עושה פירות — עצם השכר לעתיד.

31. רבינו חננאל ורבינו גרשום בתענית כה ב. [ובפירוש רבינו גרשום כאן כתב: ארז גופו ודאי מחליף, שאר ארזים אין גזען מחליף].

32. ראה סנהדרין יז ב דאמרי בי רב היינו רב הונא [ויש אומרים דהיינו רב המנונא ראה שם בפירוש רש"י ובתוספות] לפי זה אמר רבה בר רב הונא אמרי בי רב הוי כמו אמר רבה בר רב הונא אמר רב הונא [אבי].

"צדיק טוב" ועל זה נאמר "כי פרי מעלליהם יאכלו", כי הקדוש ברוך הוא חפץ יותר במצות שיעשה בהם גם רצון הבריות מבמצות שבין אדם לקונו.

30. רבינו גרשום ורשב"ם. [נראה דלא סלקא אדעתין שיהיה בנו של הצדיק גרוע מבנם של שאר אנשים, ופשיטא דאפשר שיהיה צדיק, אלא דהכא קא משמע לן שצדקותו של האב היא סיבה לצדקתו של הבן, ואף אם ימות האב, הרי הוא כאילו קיים, כארז הנקצץ שהוא עצמו חוזר וצומח].

עוד פירש רשב"ם: גזעו מחליף שאם יפול יקום, כדכתיב [משלי כד טז]: "כי שבע יפול צדיק וקם". [ואם נפל נפילה שהיא בבחינת "נקצץ ראשו", אין יאוש, כי סופו לקום, ואדרבה, לפעמים הנפילה היא עצמה סיבה לתקומה מחודשת כדרך האילנות שהזימור